

Dr Slavko MIJUŠKOVIĆ

Hercegnovski lazaret i zdravstveni kolegij

Kad su Mlečani 1687. godine oduzeli Herceg-Novi iz turskih ruku, nijesu u njemu zatekli bilo kakvu organizaciju zdravstvene službe. Ovaj grad je, naime, iako se nalazio nedaleko od Kotora, u kome je zdravstvena služba bila zaista na zavidnoj visini, u sanititskom pogledu dijelio sudbinu ostalih zaostalih turskih krajeva. S obzirom na to da nije imao nikakvu zdravstvenu tradiciju, Herceg-Novi nije ni u početku mletačke vladavine mogao da ima zdravstveni kolegij poput onog u Kotoru i Budvi, a kasnije i u Perastu, sastavljen iz redova domaćih ljudi, pa zato mletačke vlasti nijesu u njemu mogle ubrzo ni formirati jedan takav kolegij. Ali, pošto je za zdravstveno obezbjeđenje ovoga grada kome su s obzirom na njegov položaj, kao i na činjenicu da je u njega svakodnevno stizala razna trgovačka roba iz susjedne Hercegovine, mletačke vlasti mislile dati naročiti ekonomski značaj, uskoro poslije njegovog zauzimanja bi odlučeno da se tu podigne jedan lazaret.

Prvi hercegnovski lazaret bio je sagrađen u samom gradskom naselju, na putu prema Toploj. Njegovo podizanje je uslijedilo tek pošto su odredbama Karlovačkog mira (26. I 1699) Mlečani zadržali ovu ratnu akviziciju. O tome govori jedan mletački izvor: »Stabiliti appena i confini, vi fu aperto un lazzaretto«,¹⁾ koji se poklapa sa onim što o tome kaže Tomo Popović: »Stari lazaret za kužne bolesti, sagrađen 1700. niže katoličkog manastira sv. Antona. . .«.²⁾ Ovim lazaretom je rukovodio prior koji je direktno bio potčinjen mletačkom providuru Herceg-Novog, koji je lično ili preko svojih službenika vršio nadzor nad radom lazareta, a ne kao što je to bio slučaj sa kotorskim lazaretom nad kojim su direktan nadzor vršili provizori zdravstvenog magistrata, odnosno kolegija.

¹⁾ Istorijski arhiv u Kotoru (IAK), Upravno-politički spisi (UP), fasc. LXXIV, 525.

²⁾ Milivoj Š. Milošević, Lazareti na Crnogorskom primorju, VIII Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, str. 60.

Prvi hercegnovski lazaret nije bio dugog vijeka jer je, kako kaže Popović, bio popucao »usljed zemljišta što poda nj ronijaše«. ³⁾ Međutim, izgleda da ovaj lazaret, čiji se ostaci i danas lijepo vide i koji ukazuju na to da se građevina lazareta mogla konsolidovati, nije prestao da postoji na tom mjestu iz razloga koji navodi Popović. Izgleda da je predominantni movens za podizanje novog lazareta bio nepodesan položaj na kome je bio podignut stari.

Po Popoviću, novi lazaret koji je sagrađen u Meljinama nédaleko od Herceg-Novog, tako da će i ovaj lazaret mletačke vlasti nazivati hercegnovskim, podignut je 1729. godine od providura Petra Anđela Manja. Međutim, lazaret u Meljinama koji je počeo da se gradi 1728, bio je još u gradnji ne samo 1729. već i za naredne tri godine. A vanredni providur Manjo preuzeo je svoju funkciju u Boki tek juna 1730. godine. Za vrijeme građenja novog lazareta stalno se koristio stari, o čemu ima više dokaza; iz jednog dokumenta vidimo da je on još decembra 1732. služio u svrhu izdržavanja kontumacije (. . . fa contumacia nel lazaretto Vecchio). ⁴⁾ U upravno-političkim spisima Istorijskog arhiva u Kotoru za godine 1728-1732. često se pominje novi lazaret, ali tu je riječ o izgradnji, o krađama materijala ili bjekstvu vojnika-stražara.

Popovićeva tvrdnja da je novi lazaret podignut 1729. i da ga je te godine podigao providur Manjo zasniiva se, kako i sam kaže, na latinskim natpisima koji se nalaze na zgradi. Međutim, godina 1729. iz natpisa ne odnosi se na providura Manja, koji je 1732. »uvećao« (zapravo završio — Sl. M.) zgradu lazareta, i koji se pominje samo u drugom natpisu.

Namjeravajući da novom hercegnovskom lazaretu daju naročiti značaj, mletačke vlasti su bile odlučile da podignu u tu svrhu i odgovarajuću zgradu, i one su to zaista i ostvarile.

Prije početka zidanja vršene su zamašne pripreme u podešavanju terena, nabavci materijala i dovođenja vode specijalno pravljenim kanalom. ⁵⁾ Voda je bila sprovedena u lazaret u samom početku njegovog postojanja, a bila je dovedena do mjesta na kome će se on podići još dok su pripremni radovi bili u toku. ⁶⁾ Popović je i u odnosu na dovođenje vode u lazaret bio zaveden natpisom na jednoj česmi u lazaretu: »Mercatorum commodo — Marcus Quiriní prov. extr. — Sen. cons. — posuit — MDCCXLI«, ⁷⁾ dok tvrdi: »... a godine 1741. dovede se u nj vodovodom živa voda sa Savine«. Česma na kojoj stoji natpis iz ove godine nije morala biti prva; možda je ona bila po položaju podesnija i po konstrukciji udobnija od neke koja je ranije postojala.

³⁾ Isto.

⁴⁾ IAK — UP, fasc. 51, 688.

⁵⁾ Isto, 470, 471, 473.

⁶⁾ Isto, 470.

⁷⁾ Ovaj natpis donosimo po Miloševiću, n. dj., str. 62.

Detaljniji opis kako starog tako i novog lazareta nećemo ovdje donositi pošto je to već uradio Milivoj Š. Milošević u svom članku »Lazareti na Crnogorskom primorju«. ⁸⁾ Samo radi najsumarnije predstave zgrade novog hercegnovskog (tj. meljinskog) lazareta navešćemo samo Miloševićevo tvrđenje: »Lazaret, kakav je danas, predstavlja jednu od najvećih i najinteresantnijih građevina Boke XVIII i XIX vijeka«. ⁹⁾

Novi hercegnovski lazaret još nije bio otvoren 25. septembra 1732, jer u terminaciji mletačkog Magistrata za zdravstvo adresiranoj generalnom providuru za Dalmaciju i Boku, datiranoj navedenog dana, u odnosu na ovaj lazaret se kaže da »napokon stoji pred otvaranjem«, ¹⁰⁾ a nije još postojao ni zdravstveni kolegij, jer u istoj terminaciji stoji da u Herceg-Novom treba da se osnuje i »collegietto di sanitâ«, koji treba da se s vremenom sasvim osposobi kako bi na ovoj strani mogao vršiti iste funkcije koje vrši onaj u Splitu za Dalmaciju.

Dok, kako smo već rekli, za vrijeme postojanja prvog hercegnovskog lazareta nije u ovom gradu bilo zdravstvenog kolegija, dotle je prilikom otvaranja drugog odmah došlo do osnivanja ove institucije. Nju je po nalogu generalnog providura osnovao krajem 1732. mletački providur Herceg-Novog ali u provizornoj formi, ¹¹⁾ jednostavno postavivši trojicu funkcionera iz redova mletačkih službenika i oficira. Na ovaj način odstupilo se u odnosu na praksu koja je, sem u Kotoru, postojala i u drugim našim primorskim gradovima, tj. da gradska vijeća biraju iz svojih redova funkcionere zdravstvenog kolegija.

Pošto su hercegnovskom lazaretu mletačke vlasti htjele pridati naročiti značaj, nastojale su da u njemu bude zastupljen dovoljan broj stručnog personala, tako da je bivalo perioda kada je broj službenika lazareta prevazilazio stvarne potrebe; istina, bivalo je i slučajeva kada je, zbog većeg priliva u lazaret, postojeći redovni personal bio nedovoljan. ¹²⁾ Iz mnogih dokumenata se konstatuje da su mletačke vlasti naročito vodile računa o ličnosti priora lazareta i njegovim sposobnostima. ¹³⁾

Po potrebi, hercegnovski ljekari (fizik i hirurg) su obilazili i liječili bolesnike u lazaretu. U slučaju smrti i fizik i hirurg su morali podnijeti izvještaj uz konstataciju zbog čega je smrt uslijedila, ¹⁴⁾ na isti način kako je praktikovano i u Kotoru.

⁸⁾ VIII Godišnjak PMK, str. 60-63.

⁹⁾ Isto, str. 62.

¹⁰⁾ IAK — UP, fasc. 74, 525.

¹¹⁾ IAK — UP, fasc. 101, 636-638.

¹²⁾ IAK — UP, fasc. 85, 222 i 223.

¹³⁾ IAK — UP, fasc. 129, 201 itd.

¹⁴⁾ Isto.

Mletačke vlasti su još uskoro poslije osnivanja starog lazareta, 19. maja 1701, bile donijele odluku kojom hercegnovskom lazaretu daju prednost nad kotorskim u pogledu pomorskih inspekcija, određivši da se zabranjuje izdržavanje kontumacije brodova u bilo kojem mjestu Dalmacije izuzev u lazaretima Splita i Herceg-Novog.¹⁵⁾ Ova odluka je teško pogodila Kotor, čije je Veliko vijeće uputilo prigovor u kome se izražava čuđenje »da je zdravstveni magistrat u Veneciji htio okrnjiti prerogative Kotorske opštine i umanjiti njene privilegije za koje je 'državno veličanstvo' većim brojem svojih dukala, a naročito onima od 16. jula 1666, 21. marta 1673, 21. jula 1677. i 6 oktobra 1683, odlučilo ne samo da budu nepovredljivo sačuvane već je i naredilo presvjetlim predstavnicima i njihovim nasljednicima da ne dozvole izvršenje bilo kojeg naređenja koje bi izdali razni magistrati, vijeća ili kolegijumi, ako bi takvo naređenje bilo u suprotnosti sa sadržajem pomenutih privilegija, ili bi ih mijenjalo, umanjivalo ili prejudiciralo u bilo kojem njihovom dijelu.«¹⁶⁾

Nastojeći da pobiju prednosti koje su u gornjoj odluci mletačkog magistrata za zdravstvo istaknute u odnosu na hercegnovski lazaret, Kotorani tvrde da bi obavezivanje trgovaca da robu koju uvoze iz Crne Gore podvrgavaju sanitetskim mjerama u Herceg-Novom, izazvalo takve troškove koji bi daleko prevazišli mogućnost zarade, a za robu koja dolazi morskim putem da bi troškovi bili znatno povećani; sem toga, pošto hercegnovski lazaret nema luke, tako da je pristajanje brodova omogućeno samo po mirnom moru, da bi se dešavale i druge nezgode, te da bi iz ovih razloga kotorski trgovci prije odustali od trgovanja nego se izložili raznim opasnostima, smetnjama i troškovima, što bi prouzrokovalo neizbježnu oskudicu i najveću bijedu u gradu. U nastavku je istaknuto i to da je ne samo iz trgovačkih već i iz zdravstvenih razloga bolje da brodovi izdržavaju kontumaciju pod nadzorom kotorskog zdravstvenog kolegija, jer da bi, pošto u Herceg-Novom uopšte nema luke, brodovi bili prisiljeni da drže teret sve dok ne prođe rok kontumacije, što bi izazvalo velike štete, čega ne bi bilo kad bi brodovi izdržavali kontumaciju pred Kotorom, gdje uz primjenu potrebnih sanitetskih mjera trgovci mogu da vrše iskrcavanje trgovačke robe i izlažu je odmah prodaji. U predstavljeni Velikog vijeća naglašeno je i to da »sposobna lica pouzdano rukuju sumnjivom robom koja dolazi u kotorski lazaret, koji je u blizini grada, pa je pod svakodnevnom kontrolom provizora kotorskog kolegija za zdravstvo, koji od sanitetskog osoblja zahtijevaju najveću brižljivost u odnosu na robu i brodove koji su obavezni da izdrže karantin u luci ili u kanalu pred samim gradom.«¹⁷⁾

Gornja predstavka kotorske opštine, iako, razumije se, subjektivistička, ističe jednu činjenicu na koju mletačke zdravstvene vlasti

¹⁵⁾ IAK — Sudsko-notarski spisi (SN), knjiga 128, 1026.

¹⁶⁾ Isto.

¹⁷⁾ Isto.

nijesu računale kad su donosile odluku o podizanju prvog lazareta u Herceg-Novom, naime nepodesnost položaja, kome je pristup brodom bio nemoguć i prilikom blažih vremenskih nepogoda, a još manje njihovo zadržavanje radi izdržavanja karantina i iskrcavanja tereta. Baš s obzirom na ovu okolnost, terminacija od 19. maja 1701. nije se ni mogla ostvariti u odnosu na pomorske inspekcije kotorskog zdravstvenog kolegija i potčinjenog mu lazareta, koje su se nastavile po nuždi, a ne na osnovu predstavke Kotorana, koju mletačke vlasti, uostalom, nijesu uvažile. Ali im je ta predstavka ipak ukazala na jednu činjenicu sa kojom se moralo računati, naime na nepodesnost smještaja lazareta. Pa ipak, ova činjenica nije natjerala mletačke vlasti da odustanu od Herceg-Novog; ona im je samo indicirala potrebu traženja podesnijeg položaja u neposrednoj blizini, pa kad su taj položaj odredile i na njemu podigle novi lazaret, tek tada su mogle postići ono što su naređivale još 1701. godine i tek tada, u terminaciji od 25. septembra 1732. mogle su da kažu: »Odlučno zahtijevamo da tu, radi primjenjivanja sanitarnih mjera, pristaju svi brodovi, kako bi odatle oni koji bi bili oglašeni ‚zdravima‘ mogli nastaviti putovanje, dok bi oni koji bi bili oglašeni ‚sumnjivima‘ ostali tamo radi izdržavanja karantina i to ako bi bili osposobljeni za takvo izdržavanje, ili bi primili naređenje radi deponovanja trgovačke robe i odlaska u stanju ‚sumnjiv‘ ili radi iskrcavanja na zarazu neosjetljivih artikla u cilju snabdijevanja kraja.«¹⁸⁾

Upornost mletačkih vlasti u odnosu na Herceg-Novi bila je posljedica njihovog uvjerenja da je »Boka Kotorska predio koji je nakon posljednjih osvajanja (u Morejskom ratu — Sl. M.) postao takav trgovački centar koji zaslužuje da mu bude posvećena naročita pažnja. Poslije dužeg raspravljanja došlo se do uvjerenja da je Herceg-Novi najpodesnije mjesto za lazaret i tu bi sva trgovačka roba koja dolazi morskim i kopnenim putem morala, radi obezbjeđenja čitave Provincije, biti podvrgnuta sanitetskim mjerama. Takođe je pravilno da se te mjere tu primjenjuju i da se tu otkloni sve ono što bi predstavljalo zdravstvenu opasnost za Provinciju, utvrđivanjem stanja i raskuživanjem.«¹⁹⁾

Terminacija od 25. septembra 1732. je bila težak udarac za Kotor čije će ekonomsko opadanje, koje je već davno bilo započelo, sada postati znatno rapidnije. Kotorski zdravstveni kolegij i lazaret bili su lišeni svojih glavnih zadataka: pomorsko-zdravstvenih inspekcija, a to se veoma štetno odražavalo ne samo na pomorski promet Kotora već i na njegovu trgovinu sa zaleđem, koja je dobrim dijelom bila uslovljena pomorskim prometom.

¹⁸⁾ IAK — UP, fasc. 54, 27 i 28 i UP, fasc. 74, 525-527.

¹⁹⁾ Isto.

Navedenom terminacijom funkcije kotorskog zdravstvenog kolegija i lazareta bile su svedene na kopnene inspekcije sa područja grada i čitave područne teritorije, uključivši Dobrotu, Prčanj, Stoliv, Grbalj i Lušticu.

Od ovog vremena brodovi koji su stizali pod Kotor bili su praćeni od sanitetskih stražara iz Herceg-Novog, a nadležnost kotorskog zdravstvenog kolegija bila se svela na pregled putnih i zdravstvenih isprava koje su prethodno bile podvrgnute hercegnovskom zdravstvenom kolegiju, tj. na utvrđivanje činjenice da li se brod prije stizanja u Kotor podvrgao pregledu u Herceg-Novom. Sem toga, od pomorskih inspekcija kotorskom kolegiju je ostalo i to da nadzire pravilno izdržavanje karantina pred Kotorom onih brodova koji su za to postigli specijalno ovlašćenje od starijih sanitetskih vlasti, što je bio dosta rijedak slučaj. Stranim pomorcima, a i mnogim Bokaljima, izuzev onih iz Kotora i bliže okoline, konvenirala je mletačka odluka o zdravstvenoj kontroli brodova u Herceg-Novom, s obzirom na to da se ovaj grad nalazi blizu ulaza u Boku, pa je na taj način otpalo obavezno plovljenje do Kotora, na koje je ranije bio obavezan svaki brod bez obzira na luku destinacije u Boki.

Pošto su od Herceg-Novog mletačke vlasti napravile tako važan pomorsko-zdravstveni centar koji je, skupa sa Splitom, zauzima u ovom smislu prvo mjesto u Dalmaciji i Boki, nije bilo dovoljno samo podići onako podesan, prostran i impozantan lazaret kakav je bio hercegnovski (zapravo meljinski), već je trebalo obezbijediti i pravilnost i stručnost rada u njemu. Zato je trebalo i odgovarajuću zdravstvenu službu, koja — kako smo već istakli — u Herceg-Novom nije imala tradiciju, što bolje organizovati. Zdravstveni kolegij formiran 1732. godine bio je provizornog karaktera — pri kancelariji mletačkog providura za Herceg-Novi — pa kao takav nije mogao uspješno odgovoriti svim zadacima. Iz tih razloga generalni providur za Dalmaciju i Boku donosi 1. juna 1735. odluku o osnivanju stalnog zdravstvenog kolegija u Herceg-Novom, koja sadrži precizno fiksirane propise o njegovoj organizaciji, o njegovoj nadležnosti, o njegovom administrativnom poslovanju, o načinu njegove djelatnosti, o njegovim odnosima sa starijim zdravstvenim vlastima i potčinjenim mu lazaretom itd. Ova odluka ustvari predstavlja ne samo akt o osnivanju već i pravilnik, i to iscrpan, o radu hercegnovskog zdravstvenog kolegija. Radi značaja ove odluke, smatramo vrijednim da je ovdje donesemo u cjelosti, i to jezikom originala:

NOI ZORZI GRIMANI PER LA SERENISSIMA
REPUBBLICA PROVVEDITOR GENERALE IN DALMAZIA ED
ALBANIA²⁰⁾

Noi, prima che nell'occasione della visita da Noi ultimamente praticata alle Bocche di Cattaro, abbiamo potuto venir in cognizione del metodo ed ordine coi quali si regolano quei colleggietti di sanità.²¹⁾

Internatasi la Carica Nostra nella gelosa ed importante materia, abbiamo ridotto a sistema migliore quello di Cattaro, facendo elegger li suoi deputati ed ordinando a quegl'Illustrissimi Rettori quel più che abbiamo creduto convenirsi.

All'altro di Castel Nuovo però non può veramente darsi titolo di colleggietto perchè senza base e fondamento veruno e senza leggi precise, onde poter regolarsi li tre deputati nell'anno 1732, dall'Illustrissimo Signor Provveditor²²⁾ in forma provvisionale scelti come assistenti, e che fin ora unitamente hanno maneggiato la materia.

Necessario dunque di stabilire le sue regole ed accrescere li deputati di riflesso in presente, rendendosi le loro ispezioni per l'apertura dei lazzaretti e per il concorso maggiore dei bastimenti che possono avvicinarsi a quella scala, prese a tal fine per mano le commissioni riverite dell'Eccellentissimo Magistrato²³⁾ e considerato ciò ch'è necessario da stabilirsi con il vigor del presente decreto, con l'autorità del Generalato Nostro²⁴⁾ decretando terminiamo quanto segue:

1. Che il Colleggietto di Castel Nuovo debba esser composto di quattro deputati e la persona di questo Illustrissimo Rappresentante,²⁵⁾ che dovrà far figura di capo, come nell'altre città e luoghi del Serenissimo Dominio.²⁶⁾ La scelta delli stessi continuar dovrà nello stesso Rappresentante d'anno in anno. Ma perchè pochi sono quegl'abitanti a quali possa appoggiarsi una tale ispezione, sarà lecito il comprendersi il governor dell'armi, e se questo compir non potesse il numero, potrà eleggersi qualche ufficiale del presidio che appare capace di sostenere simili incombenze, la nomina dei quali dovrà assoggetarsi alla Carica²⁷⁾ di volta in volta per esigere la sua approvazione.

2. A questo Corpo²⁸⁾ spettar dovrà l'esame dei costituiti che dovranno riceverli dal ministro ogni volta che verranno in porto bastimenti di sospetto, o con mercanzie o senza, che fossero dirette per quei lazzaretti o per altri luoghi, deliberando sopra l'istanze che venissero di farsi a tenore di quanto resta proscritto da pubblici decreti e dalle leggi di sanità.

3. Sarà proibito a qualunque bastimento di sospetto l'inoltrarsi dentro al Canale,²⁹⁾ nemmeno con il suo caichio³⁰⁾ o coppano,³¹⁾ per vendere comme-

²⁰⁾ To jest Albania veneta, kako su Mlečani nazivali Boku Kotorsku.

²¹⁾ Odnosi se na zdravstvene kolegije koji su već postojali u Boki Kotorskoj i to u Kotoru, Budvi i Perastu.

²²⁾ Misli se na hercegovskog providura.

²³⁾ Radi se o Magistratu za zdravstvo u Veneciji.

²⁴⁾ Upotrebljeno u istom smislu kao gore: Carica Nostra.

²⁵⁾ Odnosi se na hercegovskog providura.

²⁶⁾ To jest Mletačka Republika.

²⁷⁾ I ovdje generalni providur misli na sebe.

²⁸⁾ Ovdje »corpo« zamjenjuje zdravstveni kolegij.

²⁹⁾ Bokokotorski zaliv.

³⁰⁾ Vrsta čamca.

³¹⁾ Drugi naziv (pored još: schifo, lancia, palischermo itd.) za gornji pojam.

stibili, o per agir qualche particolar interesse senza la scorta in barca separata di un guardiano di vista, sempre con la permissione preventiva del Colleggietto.

4. In caso di qualche delinquenza o trasgressione nelle materie ordinarie di sanità, dovrà formarsi diligente processo, incaminandolo con l'assistenza al meno di due deputati, e nell'atto di spedirlo prevaler dovrà il numero maggiore dei voti, ed in mancanza d'alcuno dei deputati, essendo pari il numero, avrà luogo quella parte che sarà di opinione il Pubblico Rappresentante, così egualmente in ogni altra materia che passasse sotto l'esame del Colleggietto medesimo; le deliberazioni del quale, in ciò che nel proposito se le appartenesse, non potranno poi alternarsi.

5. Non dovranno li soprastanti ordinari licenziare alcuna barca, benché venisse da luoghi non sospetti e con fedì di sanità, senza notizia o consenso di un almeno di essi deputati, il primo che incontrerà, per non ritardar la pratica lungamente a chi dovrà esser concessa portando sempre le notizie all' Illustrissimo Rappresentante e all' Illustrissimo Signor Provveditor Extraordinario quando fermasse in Castel Nuovo, nel qual caso pure, allorché occorresse di ridurre il Colleggietto, dovrà il ministro invitarlo ad intervenirevi, e ciò in atto di rispetto a chi sostiene figura distinta nella materia.

6. Capitando, poi, genti si per terra come per mare, barche o vascelli provenienti da luoghi sospetti o esteri di qualunque sorte, non si potrà deliberare cosa alcuna, ne admetterli alla pratica o alla contumacia, ne licenziarli, se non con riduzione come innanzi dei deputati per deliberare unitamente quello che stimeranno proprio nella forma predetta.

7. Capo di provincia e delegato nella gelosa materia (di sanità) è già istituito l' Illustrissimo Signor Provveditor Extraordinario antedetto per li casi straordinari e che meritassero istantaneo provvedimento, onde sarà debito del Colleggietto, letti li costituiti, ricercar, occorrendo, direzione a Sua Signoria Illustrissima con pubblica lettera per uniformarsi alla di lui volontà ed a quello venisse loro prescritto in vantaggio e cautela maggiore della materia di cui si trattasse.

8. Tutto dovrà poi registrarsi in un libro di sanità perché servire possa di regola nei casi che poi succedessero; e tanto questo libro, quanto quello dei costituiti, essendo in Castel Nuovo, sarà in sua libertà, allorché occorresse, chiamarlo sotto li di lui riflessi, per rimetterlo poi all' Ufficio sotto la custodia del ministro per la continuazione dei soliti atti legali.

9. Uniformandosi inoltre Noi alla massima decretata, stabilita et ordinata dall' Eccellentissimo Magistrato, ora che è riaperto il nuovo lazzaretto, tutti li bastimenti ch'entrano nelle Bocche di Cattaro dovranno ridursi sotto Castel Nuovo, affine che quelli che fossero liberi vengano licenziati per tali, e quelli che fossero soggetti all'espurgo, volendo ivi praticarlo, o a depositare le merci nel lazzaretto, o partirsi in grado di sospetti, a scaricare generi non suscettibili, abbiano a ricever regola e direzione del Colleggietto medesimo.

10. Dovrà tenersi un libro separato sopra cui si registreranno di giorno in giorno le fedì di sanità che si rilasciassero, specificandosi sopra di esse il nome del capitano o patrone di barca e marinari tutti con loro nome, cognome, padre, patria, agnome (!) se ne avessero, l'età, la statura et ogni altro indicativo da confrontarsi, occorrendo, per rilevare la verità e specificare il suo carico.

11. Qualunque bastimento, tanto grande, quanto piccolo, che partisse senza fede, o non capitasse dove fosse diretto con quella fede che dal suo ufficio naturale di sanità gli sarà rilasciata, e sottoscritta luogo per luogo a cui avrà toccato, s'intenderà reo di sanità. Ne dovrà esser rilasciata fede a chiunque andar volesse nell' Albanica turca a praticare carico se nella medesima non sarà espresso ove poi dovrà esser trasportato.

12. Questo Colleggietto in fine avrà il suo cancellier particolare, che verrà proposto dall'Illustrissimo Rappresentante Ordinario³²⁾ col³³⁾ Colleggietto, espedita la nomina a questa Carica per la sua approvazione. Non intendendo assolutamente l'Eccellentissimo Magistrato anco per recenti lettere-7 maggio decorso che li cancellieri dei pubblici rappresentanti abbiano a manumettersi o ingerirsi negli atti, rilascio di fedì ed altri necessiti (!) che li patroni dei bastimenti sono in debito di rassegnare in Venezia a riflessi del Magistrato stesso, ma solo estendersi e sottoscrivere da cancellieri degli uffici di sanità. Intanto, potendo l'attuale colà supplire al bisogno fino che succeda la nomina e la Nostra approvazione, allorché cada in persona d'abilità e fede.

Le presenti registrate nella segreteria Nostra dovranno trasmettersi con lettere all'Illustrissimo Signor Provveditor di Castel Nuovo, per esser registrate nei libri di sanità, e da noi spedite, pure in copia, all'Illustrissimo Signor Provveditor Straordinario di Cattaro, come capo di Provincia, perché invigili alla loro esecuzione ed osservanza.

Data li primo zugno 1735 — Zara

Zorzi Grimani, provveditor generale

Girolamo Salvioni, segretario.³⁴⁾

Dostavljajući gornju odluku vanrednom providuru za Boku, generalni providur Grimani kaže: »Ho esteso la terminazione istitutiva e regolativa del Colleggietto di sanità di Castel Nuovo.«³⁵⁾

Od osnivanja lazareta i zdravstvenog kolegija u Herceg-Novom aktivnost ovih dviju zdravstvenih institucija može se pratiti na osnovu mnogobrojnih sačuvanih dokumenata, iz kojih se, bez malog izuzetka, konstatuje pravilna primjena zdravstvenih propisa. Iz tih dokumenata se konstatuje i koliko je bio intenzivan pomorski promet u Boki, naročito tokom XVIII vijeka. Zdravstveni kolegij je registrovao dolazak i odlazak svakog broda, izdavao i kontrolisao zdravstvene isprave, bilježio svaki detalj koji je mogao biti od interesa u odnosu na zaštitu od zaraza koje su prijetile bilo s mora ili kopna, intervenisao je u bilo kojoj prilici ili u bilo kojem slučaju kad se radilo i o najmanjoj sumnji u zarazu, ostavivši nam o tim intervencijama zanimljive i iscrpne zapisnike. Naročito je vodio računa o pravilnom održavanju karantina brodova, posade, putnika i robe.

Po padu Mletačke Republike i lazaret i zdravstveni kolegij u Herceg-Novom u početku su nastavili svoje djelovanje po već usta-

³²⁾ I ovdje je označen hercegnovski providur, koji je »ordinario«, tj. redovni predstavnik mletačke vlasti za hercegnovski kraj.

³³⁾ Pravilno je upotrebljeno »col«, jer se ovdje misli na to da hercegnovski providur, skupa sa ostalim članovima zdravstvenog kolegija, to jest po izvršenom izboru većinom glasova, dostavi predlog za postavljanje kanceliste Kolegija na odobrenje vanrednom providuru, koji je, ustvari, »giudice delegato nella materia di Sanità«.

³⁴⁾ IAK — UP, fasc. 101, 636-638.

³⁵⁾ Isto, 639t.

ljenoj praksi, ali je kasnije austrijska uprava vršila izvjesne izmjenе u cilju prilagođavanja njihovog djelovanja svojim zakonima i pravilnicima koji su regulisali njenu zdravstvenu službu.

Lazaret u Meljinama do njegovog privremenog zatvaranja 1830. godine bio je pod direktnim nadzorom Sanitarne ispostave u Herceg-Novom, a od 1837, kada je ponovo otvoren, bio je neposredno potčinjen Okružnoj pomorsko-zdravstvenoj deputaciji, a zatim Lučko-pomorskom uredu u Meljinama.³⁶⁾ Njegovo definitivno ukidanje uslijedilo je tek 1934. godine,³⁷⁾ kada je njegovo dalje postojanje bilo izlišno.

Današnji lučki uredi, odnosno lučke kapetanije, zadržale su u svojoj nadležnosti i zdravstveni nadzor nad brodovima.

³⁶⁾ Tomo Radulović, Arhiv Pomorskog muzeja u Kotoru, VIII Godišnjak PMK, str. 291.

³⁷⁾ M. Š. Milošević, n. dj., str. 69.

Résumé

LE LAZARET DE HERCEG-NOVI ET LE COLLECTIF SANITAIRE

Dr Slavko MIJUŠKOVIĆ

De l'année 1483, quand les Turcs ont occupée Herceg-Novı et jusqu'en 1687 quand, grâce au secours armé des Monténégrins et des soldats de Boka Kotorska, les Vénitiens ont soumis la région entière, au point de vue sanitaire, Herceg-Novı a partagé la destinée des autres provinces turques très arriérées, bien qu'il soit à une petite distance de Kotor où le service sanitaire était depuis toujours à une hauteur enviable.

Les autorités vénitiennes avaient déjà élevé, en 1700, dans un coin de la ville même et sur la route de Topla, un lazaret, mais de courte durée et ceci, non seulement à cause de sa construction peu solide, mais surtout pour la place inconvenante où il avait été bâti. C'est pour cette raison qu'en 1729 a commencé la construction du nouveau lazaret à Meljine. Ce nouveau lazaret a été achevé en 1732. Quoique le bâtiment ait été construit à Meljine, les autorités vénitiennes l'appelaient aussi lazaret de Herceg-Novı. Immédiatement après sa construction, un collectif sanitaire a été formé (1732), mais pour un temps provisoire. Le 1er juin 1735, à peine, un collectif sanitaire permanent a été élu à Herceg-Novı et sous son contrôle direct se trouvait le lazaret de Herceg-Novı (relativement à Meljine).

De la fondation de ce lazaret et du collectif sanitaire à Herceg-Novı, on peut suivre l'activité de ces deux institutions sanitaires à la base de nombreux documents conservés dans lesquels on peut, sans beaucoup d'exceptions, constater la juste application des règles sanitaires.

Après la chute de la République de Venise, le lazaret et le collectif sanitaire à Herceg-Novı ont d'abord continué leurs fonctions régulières d'après la pratique employée jusqu'alors, mais plus tard les autorités autrichiennes ont effectué divers changements dans le but d'améliorer les activités de ces deux institutions par une nouvelle loi et de nouveaux règlements qui régularisaient se service.